

Govor Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu Paddyja Ashdowna održan na konferenciji pod naslovom “Tranzicija u centralnoj i istočnoj Evropi: izazovi 21. vijeka” koju je organizovao Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Dame i gospodo, cijenjeni gosti,

Bez sumnje ste me već čuli kako govorim o izazovima sa kojima se suočavamo u Bosni i Hercegovini i o stvarima koje moramo pokušati da uradimo zajedničkim naporima.

Neki od vas su me već čuli kako govorim o svojim prioritetima: Prvo pravda. Onda posao. Kroz reformu.

Danas želim da kažem nešto o drugom dijelu ovog slogana, odnosno o pitanju koje najviše utiče na svakodnevni život svih građana ove zemlje: našoj ekonomiji.

U toku predsjedničke utrke Billa Clintona početkom devedesetih, vođa Clintonove predizborne kampanje je postavio veliki slogan na zidu centralnog ureda za kampanju Demokratske stranke, kako bi osigurao da aktivisti stranke u sveopštem haosu kampanje budu bespoštedno koncentrisani na osnovnu poruku.

Slogan je bio kratak i jasan: EKONOMIJA, GLUPANE, EKONOMIJA!
("IT'S THE ECONOMY, STUPID!")

Bez sumnje, nijedan novi ministar ne bi pogriješio kada bi takvu poruku stavio na zid svoje kancelarije kako ne bi izgubio iz vida ono što je najvažnije, s tim da izostavi pogrdni izraz iz slogana.

Izazov za Bosnu i Hercegovinu

Pošto ova zemlja mora preći veoma težak i trnovit put do ekonomskog uspjeha, neki od kamena spoticanja su i više nego vidljivi:

Na primjer, mnogi od naših najboljih i najpametnijih mladih ljudi su privučeni mogućnostima za uspjeh u inostranstvu.

Neobuzdani kriminal i korupcija, koji crpe našu ekonomsku snagu i osiromašuju naš sektor pružanja javnih usluga i one koji ovise o njima.

Zabrinjavajuća pojava sve manjeg priliva pomoći s jedne strane, i rastućeg duga s druge.

Neizvjesna globalna ekonomska perspektiva, što znači da će zemlje poput ove morati još više da se potrude kako bi privukle strana ulaganja.

Visoki predstavnik nema zadatak da bez razloga baca ljude u depresiju.

Međutim, moj zadatak jeste da kažem kakva je realna situacija, a ne kakva bi mi željeli da bude.

U kakvom je stanju naša ekonomija?

I sasvim mali osvrt na osnovne ekonomske indikatore potvrđuje ono što već znaju svi oni koji žive u BiH.

Nivo nezaposlenosti je veoma visok – negdje između 17 i 40 posto, ovisno o tome da li ćete u tu brojku uključiti i ono

što eufemistički nazivamo "sivom ekonomijom".

Skoro polovina stanovništva živi na pragu siromaštva: svaki peti građanin BiH, odnosno svaki četvrti u Republici Srpskoj, živi od manje od 5 KM dnevno.

Naš društveni proizvod je upola manji od predratnog.

Direktna strana ulaganja su niža nego u bilo kojoj drugoj zemlji centralne i istočne Evrope, osim Albanije. Mnoga od naših preduzeća su opterećena neutjerivim dugovima i obavezama, što ih onemogućava da šire poslovanje i otvaraju nova radna mjesta.

Čak i ako uzmemo u obzir "neformalne" ekonomske aktivnosti, kao što su nepotpuno prijavljivanje ličnih dohodaka kako bi se izbjeglo plaćanje socijalnog osiguranja, nepotpuno prikazivanje rezultata u godišnjim izvještajima preduzeća kako bi se izbjeglo plaćanje poreza na promet i dobit, te neregistrovane doznake iz inostranstva u iznosu od više stotina miliona KM, ekonomska situacija u BiH ipak ostaje, i oprostićete mi na malo engleske suzdržanosti, depresivno beživotna.

Postoji mnogo razloga za takvu situaciju, međutim svi se svode na jednu stvar: niti u jednoj oblasti nismo izvršili ni dovoljnu niti dovoljno brzu reformu.

Pitajte za mišljenje bilo kojeg poslovnog čovjeka koji pokušava da se probije, napravi profit i zaposli ljude ove zemlje. Od Čitluka do Banja Luke čuo sam iste priče i iste probleme:

Fragmentacija, loša uprava, regulativa, oporezivanje, inspekcija, korupcija. Čuo sam kakofoniju pritužbi, a za preveliki broj tih pritužbi ima osnova.

Umjesto da što više olakšaju preduzećima da se osnuju, prošire i uposle što više ljudi, zakoni, porezi i organi vlasti ove

zemlje djeluju u sasvim suprotnom pravcu.

Takvo nešto je, iskreno govoreći, suludo.

I to zbog toga što ova zemlja posjeduje velika bogatstva. Bogata je talentima i potencijalom, i to regionu koji je spreman za rast i koji se graniči sa najvećim svjetskim tržištem.

Umjesto što guše takve talente glomaznom birokratijom, vaše vlasti trebaju da rade dan i noć na njihovom oslobađanju.

Zbog toga poručujem svakom novom ministru: nadam se da ćete sebi postavljati sljedeće pitanje svaki put kada budete ispijali jutarnju kafu:

Šta mogu učiniti danas kako bi od ove zemlje načinio bolje mjesto za biznis, u kojem će strani investitori biti dobrodošli?

Postavite sebi to pitanje, jer je to ono što ministri u najuspješnijim vladama u najuspješnijim ekonomijama pitaju sami sebe svaki dan, i to je ono na čemu svakodnevno rade.

A koji je odgovor na to pitanje?

Izazov za vlasti

Prvo se mora razjasniti šta vlasti mogu i šta ne mogu uraditi.

U tržišnim ekonomijama, vlasti ne mogu otvoriti radna mjesta dekretima. Ne postoji čarobni štapić koji se zove "zaposlenost", sa kojim ja ili bilo koji organ vlasti u zemlji može mahnuti kako bi se otvorila radna mjesta i povećale plate.

Međutim, vlasti mogu dovesti do velikih promjena, i dobrih i loših.

Dobre vlasti mogu pružiti pravni okvir kojim se olakšava pokretanje biznisa.

Dobre vlasti biznisu daju što jednostavniju i što lakšu poresku strukturu.

Dobre vlasti troše sredstva mudro, kako bi porezi na biznis koji idu na plaćanje osnovnih javnih usluga bili minimalni.

Dobre vlasti naporno rade na uklanjanju prepreka kako bi poslovni sektor djelovao što slobodnije i na domaćem i na stranom tržištu.

I u svemu tome, dobre vlasti stvaraju uslove u kojim se spontano otvaraju radna mjesta.

Loše vlasti rade suprotno.

Loše vlasti traće sredstva, nameću poreze bez ikakve mjere, donose zakone bez ikakvog promišljanja, a preduzeća suočavaju sa birokratskom džunglom.

Loše vlasti koje provode lošu politiku ne samo da ne uspijevaju otvoriti nova radna mjesta, nego stvaraju sisteme koji uništavaju radna mjesta i sredstva za život.

I kako je i preveliki broj naših građana otkrio na svoju štetu, nikakav trud i rad, ma koliki da je, neće pomoći ljudima da stanu na svoje noge sve dok se ne promjeni sistem koji ih drži na koljenima.

Određeni napredak na ovom planu jeste postignut.

Uvođenje jedinstvene monete, ukidanje sistema za platni promet i neometan rad Centralne banke su pomogli u stvaranju stabilnog makro-ekonomskog okvira u kojem je inflacija niska.

Obnovljeni Unisovi neboderi preko puta, u kojima je HVB otvorila svoj centralni ured za BiH, svjedoče o postignutom napretku.

Međutim, i dalje postoje ozbiljni strukturalni problemi.

Stopa izvoza je niska, stopa uvoza je visoka, a u proizvodnji

nema pomaka.

Ne proizvodimo dovoljno, ne stvaramo dovoljno, ne prodajemo dovoljno.

Dug nam je veći od profita, pasiva nam je veća od aktive, potrošnja nam je veća od proizvodnje.

I povrh svega toga, na proljeće nam predstoji ozbiljna kriza sa domaćim dugom, koja može ozbiljno ugroziti naše kapacitete za održavanje sektora pružanja usluga i isplatu ličnih dohodaka.

Postoji način da se izvučemo iz ovog blata, i to jedan jedini: da se ubrza proces reformi.

To znači da moramo urediti naš sistem uprave, kako bi ga načinili manjim, jeftinijim i efikasnijim. Želio bih poručiti sljedeće novim vlastima. Kvalitete svakog ministra su važne. Međutim najvažnije su kvalitete ministara finansija, koji vrše nadzor na trošenjem javnih sredstava i koji štite međunarodnu reputaciju zemlje. Pažljivo ćemo posmatrai situaciju u ovom pogledu.

To znači da treba izvršiti reformu javne uprave, učiniti je transparentnom, sa više sluha i finansijski racionalnom.

To znači da treba urediti naš sistem prikupljanja prihoda, uvesti moderan sistem PDV-a organiziranog na državnom nivou i reformirati trule carinske uprave sklone korupciji.

Kada sam prošle sedmice izložio ove korake, rekao sam da će oni biti test za reformska opredjeljenja novih vlasti. Do sada je svako, sa različitim stepenom entuzijazma, izrazio spremnost da se uključi u ovaj proces.

Ja ću suditi o ljudima ne na osnovu riječi nego djela. I ja ću se na ova pitanja vraćati ponovo, i ponovo, i ponovo sve dok se ne rješenja ne usaglasa i reforme provedu.

Kao što sam rekao ranije, u situaciji kada se toliko ljudi bori da krene naprijed, ne možemo sebi priuštiti sisteme koji su se urotili da ih vuku nazad.

To je izazov za političare u ovoj zemlji: stvoriti sisteme koji će privući investicije, voditi računa o javnim sredstvima, pružati podršku biznisu i stimulirati poduzetništvo.

To je ono za šta su vlasti zadužene: da stvore uslove ne samo za opstanak nego za uspjeh.

Izazov za građane

Međutim, i građani ove zemlje imaju obavezu. Nema smisla stvarati uslove za uspjeh ako naši građani ne poduzmu potrebne rizike da ga ostvare.

Mi možemo izmijeniti naše zakone, reformirati naš sistem i osigurati lagan, moderan regulatorni okvir, ali nećemo postići ništa ako građani Bosne i Hercegovine ne budu aktivno radili na ispunjenju svojih snova i borili se za njihovo ostvarenje.

Prema tome, ono što trebamo uraditi u ovoj zemlji ne svodi se samo na uvođenje velikih promjena u administrativnoj kulturi, nego i tektonske pokrete u samom mentalitetu.

Na kraju krajeva, ekonomija je toliko dinamična koliko su dinamični ljudi koji rade u njoj. Ako budemo u stanju stvoriti duh poduzetništva u ovoj zemlji – istinsku volju za preduzimanje rizika, volju za inovacijom i ekperimentom – i ako to kombiniramo sa poreznim i administrativnim okvirom u kome će biti nagrađeni smioni i oni koji vrijedno rade, onda za ekonomski rast za kojim svi žudimo neće trebati dugo vremena.

Potencijal svakako postoji. Uzmimo za primjer tvornicu konfekcije "AlmaRas" u blizini Olova:

Ova tvornica je otvorena 1998. godine u podrumu porodične

kuće. Almasa i Džemal Memagić došli su do zaključka da za njih nema stvarne budućnosti na maloj plati koju su primali od predratnog tekstilnog giganta "OLI". Tako su osnovali svoju sopstvenu firmu – rizikovali su – i polako ali sigurno proširili su poslovanje i povećali dobit.

Danas gosp. i gđa Memagić upošljavaju 110 radnika.

Pogledajte isto tako porodičnu firmu "Orto-Optic" u Laktašima blizu Banjaluke:

Ova mala privatna firma, koja je počela kao optičarska radnja prije nego je krenula u proizvodnju stakala za naočare po pristupačnim cijenama, postigla je munjevitu prodaju od nekih 35.000 KM prije četiri godine do preko pola miliona KM prošle godine.

Ako ovo može da se desi u BiH danas, ako ovo može da se desi uprkos BiH danas, samo zamislite šta bi se moglo postići kada raskrčimo gomilu apsurdnih pravila zbog kojih je ova zemlja jedno od mjesta na svijetu gdje je najteže voditi legitiman biznis.

Moja poruka građanima ove zemlje je jednostavna:

Ne dozvolite političarima da ometaju reformu. Ali nemojte ih ni čekati.

Ako imate ambicija, ostvarujte ih.

Ako ste primjetili prazninu na tržištu, ispunite je.

Ako ste ikada sanjali da počnete samostalan posao, da ste sam svoj gazda, onda poduzmite nešto i ostvarite to.

I nemojte misliti da morate uraditi sve sami.

U Bosni i Hercegovini se na lokalnom nivou već počinju provoditi strategije ekonomskog razvoja.

Firme se udružuju na lokalnom nivou i dijele kapacitete i

troškove.

Uspostavljene su tehnološke baze i industrijske zone.

Postavljene su i strukture za podršku malim i srednjim preduzećima.

Pokrenuti su programi za zapošljavanje i programi za stručno usavršavanje.

Organiziran je sistem registracije firmi na jednom mjestu.

I sve ovo su uradili obični ljudi koji su svoju sudbinu uzeli u svoje ruke i koji stvaraju budućnost za svoje zajednice.

U više od 70 općina, biznismeni sarađuju sa načelnicima općina kako bi ostvarili svoje planove. Oni nisu čekali da to za njih urade političari na visokim položajima niti međunarodna zajednica.

Uzmimo, na primjer, slučaj centralnog mjesta za podršku biznisu u Brčkom. Ovaj centar je već registrirao 160 novih firmi, pružio cijelu lepezu drugih usluga lokalnim biznismenima i u tom procesu je uspio da privuče direktna ulaganja u ovo područje.

Lokalna akcija je dovela do direktnih rezultata.

Izvucimo pouke iz ovih inicijativa, izvucimo pouke iz pomaka koji su načinjeni na terenu, u 50% općina u ovoj zemlji.

Zašto se, na primjer, ne bi ubrzalo uspostavljanje jedinstvenog sistema registracije preduzeća u cijeloj Bosni i Hercegovini? I zašto takav sistem ne bi bio funkcionalan već za nekoliko sljedećih mjeseci? On ne bi bio savršen, naravno da ne bi, ali se može uspostaviti i mora se uspostaviti.

Istina je da je jedina prepreka koja stoji između naših planova i njihove provedbe politička volja koja će ih provesti.

Zaključci

Kao što sam rekao na početku, pred nama je dug i težak put.

Ja vam ne mogu reći kad će se situacija poboljšati.

Ne mogu vam sakriti činjenicu da će biti rizika.

Ne mogu reći da neće biti trenutaka za donošenje teških odluka, i bolnih kratkoročnih posljedica.

Ali mogu vam reći ovo sa apsolutnom sigurnošću.

Ako nastavimo raditi što radimo, i dalje ćemo dobijati ono što imamo.

Prema tome, ako želimo da se situacija promijeni, mi je sami moramo promijeniti.

Što duže budemo odlagali, to će biti teže.

Onima kojima ovaj zadatak izgleda zastrašujući, rekao bih ovo.

Pogledajte ostatak kontinenta.

Pogledajte one koji su prije vas krenuli na ovaj put i prešli ga, i pogledajte gdje su sada.

Uzmite Češku Republiku, gdje potrošnja na zdravstvo sada iznosi skoro 1000 \$ po osobi, ili Poljsku, gdje se ova potrošnja udvostručila u posljednjih nekoliko godina.

Uzmite smrtnost novorođenčadi, koja se u obje ove zemlje više nego prepolovila.

Uzmite godišnju potrošnju na obrazovanje u ovim zemljama, koja sada iznosi preko 3.000 \$ po učeniku – isti nivo kao u Irskoj, koja je jedna od ekonomski najuspješnijih zemalja EU.

Pogledajte te zemlje i ohrabrite se.

Jer one pokazuju da se reforma isplati.

One su transformirale sebe, a isto tako i izgled za budućnost njihovih građana, putem reforme.

Znam da to isto može učiniti i ova zemlja, ako – a iza ovog “ako” se mora staviti veliki upitnik – smo spremni da krenemo sa ovim procesom.